

An Investigation into Some Affecting Factors on Students' Participation in Congregational Prayer in Mazandaran University of Medical Science, Sari, Iran

Mohammad Mollai Iveli¹, Farzad Motevali Haghi², Mohammad Bagher Mohammadi Iaini³, Rahmatollah Marzband³, Masoumeh Eslamifar⁴, Aliasghar Zakavi^{5*}

Abstract

Background and Purpose: Research has shown that attending congregational prayer has constructive effects on spiritual guidance and mental relaxation of humans. The purpose of this study was to investigate the effective factors in the presence of university students attending congregational prayers of Masjid-Al-Nabi at Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran. Moreover, this study aimed to propose influential approaches to encourage participation in congregational prayer.

Materials and Methods: This descriptive cross-sectional study was performed on students studying at Payambar Aazam Complex of Mazandaran University of medical science, during 2016. A total number of 500 students were selected randomly out of 4000 students of this university. The data were collected using a questionnaire, which included demographic information and effecting factor on congregational prayer. The validity and reliability of the questionnaire were confirmed and data were analyzed using SPSS software (version 20).

Results: The survey showed that there was a significant relationship between the investigated variables (including family factors, friendship tendency, participation of authorities and teachers, coincidence of prayer and class time, personal motivation and education level) and the presence of students in congregational prayer.

Conclusion: According to the results of this study, supporting students, adjustment of class time, and attendance of the instructors at the mosque will encourage students to participate in congregational prayer. University authorities can appropriately prepare the ground for the presence of students in congregational prayer.

Keywords: Affecting factors, Congregational prayer, Mazandaran University of Medical Science, Students

- 1- PhD student of Philosophy, Faculty of Medical Science, Department of Islamic Studies, Mazandaran University of medical science, Sari, Iran
- 2- Department of Entomology, Faculty of Medical Science, Faculty of Health, Mazandaran University of medical science, Sari, Iran
- 3- Department of Islamic Studies, Faculty of Medical Science, Mazandaran University of medical science, Sari, Iran
- 4- PhD student of Microbiology, Faculty of Health, Department of environmental health engineering Mazandaran University of medical science, Sari, Iran
- 5- Associate Professor, Faculty of Medical Science, Department of Islamic Studies, Mazandaran University of medical science, Sari, Iran

***Corresponding Author:**

Aliasghar Zakavi
Department of Islamic Studies,
Faculty of Medical Science,
Mazandaran University of
Medical Sciences, Sari, Iran

Email:

a.zakavi2009@gmail.com

Received: 11 Mar 2018

Revised: 22 Aug 2018

Accepted: 15 Oct 2018

► **Citation:** Mollai Iveli M, Motevali Haghi F, Mohammadi Laini MB, Marzband R, Eslamifar M, Zakavi A. An Investigation into Some Affecting Factors on Students' Participation in Congregational Prayer in Mazandaran University of Medical Science, Sari, Iran. Religion and Health, Autumn & Winter 2018; 6(2): 11-19 (Persian).

بررسی عوامل اثرگذار بر حضور دانشجویان در نماز جماعت ظهر دانشگاه علوم پزشکی مازندران

محمد ملائی ایولی^۱، سید فرزاد متولی حقی^۲، محمدباقر محمدی لائینی^۳، رحمت‌الله مرزبند^۳، معصومه اسلامی فر^۴، علی اصغر زکوی^{۵*}

چکیده

سابقه و هدف: مطالعات نشان می‌دهند که حضور در نماز جماعت اثرات سازنده‌ای بر هدایت معنوی و آرامش روانی افراد دارد. در این راستا، مطالعه حاضر با هدف بررسی عوامل اثرگذار بر حضور دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران در نماز جماعت ظهر در مسجدالنبی (ص) انجام شد تا ضمن تحلیل عوامل مؤثر، راه کاری در راستای رونق‌بخشیدن به این فریضه الهی ارائه شود.

مواد و روش‌ها: در این مطالعه توصیفی-مقطعی از مجموع جامعه آماری که ۴۰۰۰ دانشجوی مشغول به تحصیل در مجتمع دانشگاهی پیامبر اعظم (ص) در سال ۱۳۹۴ بودند، ۵۰۰ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی-طبقه‌ای انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه‌ای شامل: اطلاعات دموگرافیک و عوامل اثرگذار بر شرکت در نماز جماعت بود که روایی و پایایی آن مورد تأیید می‌باشد. در این مطالعه تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS 20 صورت گرفت.

یافته‌ها: نتایج آزمون‌های آماری نشان دادند که بین متغیرهای مورد مطالعه شامل: عوامل خانوادگی، گرایش دوستان، مشارکت مسئولان، تداخل زمانی با ساعت کلاس، انگیزه شخصی و سطح تحصیلات با میزان حضور در نماز جماعت رابطه معناداری وجود دارد.

استنتاج: با توجه به نتایج این پژوهش حمایت از دانشجویان، تنظیم ساعت کلاس و مشارکت بیشتر اساتید در ایجاد انگیزه و ترغیب دانشجویان به انجام این فریضه الهی اثرگذار بوده و مسئولان دانشگاه می‌توانند با برنامه‌ریزی بهتر، زمینه حضور حداکثری دانشجویان در نماز جماعت را فراهم آورند.

واژه‌های کلیدی: دانشجویان، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، عوامل مؤثر، نماز

جماعت

۱- دانشجوی دکتری فلسفه و کلام اسلامی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران
 ۲- استادیار، گروه حشره‌شناسی دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران
 ۳- استادیار، گروه معارف اسلامی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران
 ۴- دانشجوی دکتری میکروبیولوژی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران
 ۵- دانشیار، گروه معارف اسلامی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران

* مؤلف مسئول: علی اصغر زکوی
 گروه معارف اسلامی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران

Email:
a.zakavi2009@gmail.com

دریافت: ۲۰ اسفند ۱۳۹۶
 اصلاحات: ۳۱ مرداد ۱۳۹۶
 پذیرش: ۲۳ مهر ۱۳۹۷

◀ **استناد:** ملائی ایولی، محمد؛ متولی حقی، سید فرزاد؛ محمدی لائینی، محمدباقر؛ مرزبند، رحمت‌الله؛ اسلامی فر، معصومه؛ زکوی، علی اصغر. بررسی عوامل اثرگذار بر حضور دانشجویان در نماز جماعت ظهر دانشگاه علوم پزشکی مازندران. دین و سلامت. پاییز و زمستان ۱۳۹۷؛ ۶(۲): ۱۱-۱۹ (فارسی).

مقدمه

در آموزه‌های اسلام، نماز از واجبات بسیار بااهمیت بوده و جایگزینی ندارد. امام علی (ع) می‌فرماید: "هیچ عبادتی نزد خداوند دوست‌داشتنی‌تر از نماز نیست" (۱). نماز از اصولی‌ترین ارکان دین به شمار می‌آید؛ "آن عمود الدین الصلاه" (۲). رسول اکرم (ص) می‌فرماید: "برای هر چیز صورتی است و صورت دین نماز است؛ پس با بی‌توجهی به نماز، صورت دینتان را زشت نشان ندهید" (۳،۴). فلسفه آفرینش انسان‌ها عبودیت پروردگار بوده است. خداوند در قرآن می‌فرماید: "و ما خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ؛ جن و انس را نیافریدم مگر برای اینکه عبادتم کنند (تا به تکامل برسند) (۵، ذاریات/۵۶)؛ بنابراین، نماز هادی اعمال دیگر و دورکننده از زشتی‌ها می‌باشد؛ "اقم الصلوه ان الصلوه تنهی عن الفحشاء و المنکر" (۵، عنکبوت/۴۵). سه اثر اصلی نماز بر نفس عبارت هستند از: فراخوانی به ترک گناه، احیای روح پرستش و اهدای آرامش به جان (۶). با وجود شخصی بودن نماز، به استناد جمع بودن افعال سوره مبارکه "حمد" که در هر نماز واجب خوانده می‌شود می‌توان گفت که اصل در نماز، خواندن آن به جماعت است.

تأکید قرآن کریم و ائمه اطهار (ع) بر نماز جماعت بیانگر نقش اجتماعی آن می‌باشد. مهم‌ترین کارکرد نماز جماعت، یادکردن از خدا همراه با مؤمنان دیگر و برخوردار از ثواب مضاعف است. در این راستا، پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: "اگر تعداد نمازگزاران جماعت از ۱۰ نفر فراتر رود، کثرت پاداش هر رکعت آن تنها درخور محاسبه ذات بیکران الهی است" (۷). ایشان در حدیثی دیگر فرمودند: "خداوند متعال وعده داده است که اگر تمام دریاها مرکب، تمام درختان قلم و تمام جن، انس و ملائکه نویسنده شوند، نمی‌توانند ثواب یک رکعت نماز جماعت بیش از ۱۰ نفر را بنویسند" (۸). ویژگی دیگر نماز جماعت ایجاد روحیه تعاون است. امام رضا (ع) می‌فرماید: "علت تشریح نماز جماعت آن است که بندگی خداوند در معرض دید عموم ظاهر می‌گردد".

علاوه‌براین، پیامبر اسلام (ص) فرموده‌اند: "فضیلت نماز جماعت، بیست و پنج برابر نماز فرادی است" (۹،۱۰). در این ارتباط در پژوهش نفیسی و دیانت، اغلب افراد خواندن نماز اول وقت را ترجیح می‌دادند و مردان بیشتر از زنان در نماز جماعت شرکت داشتند (۱۱). در بررسی دیگری که توسط رحمانی صورت گرفت (۲۰۰۹)، نتایج نشان دادند که با وجود اعتقاد ۹۴ درصد از دانشجویان به اصل نماز، تنها ۳۷ درصد در اقامه نماز جماعت مشارکت دارند. باید خاطر نشان ساخت که دوستان و امکانات مناسب در مشارکت دانشجویان در نماز جماعت نقش دارند (۱۲). در مطالعه انصاری عوامل اثرگذار بر مشارکت دانشجویان در نماز جماعت عبارت بودند از: برگزاری مرتب نماز جماعت، دسترسی به سرویس بهداشتی، پخش اذان و رعایت بهداشت (۱۳). علاوه‌براین در پژوهش میری جهرمی (۲۰۱۰) در رابطه با متغیرهای جنسیت، تأهل، تحصیلات، شغل پدر، محل سکونت و عوامل فرهنگی نشان داده شد که این متغیرها در پیشگیری از انحرافات اجتماعی مؤثر هستند؛ اما تأثیر متغیرهای سن، شغل مادر و امکانات رفاهی در پیشگیری از ناهنجاری‌ها کمتر است (۱۴). در مطالعه دیگری (۲۰۱۱) گزارش گردید که متغیرهای زمان، مکان، امکانات مسجد، مشارکت مسئولان و روحانی بودن امام جماعت بر میزان مشارکت افراد اثرگذار می‌باشد (۱۵). علاوه‌براین، نتایج پژوهشی در استان مرکزی (۲۰۱۰) نشان دادند که اعتقاد بیشتر به نماز جماعت و مشارکت والدین موجب افزایش حضور جوانان در نماز جماعت می‌شود (۱۶).

با توجه به اثرات سازنده نماز جماعت در هدایت معنوی و آرامش روانی دانشجویان، پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل اثرگذار بر حضور دانشجویان در اقامه نماز جماعت ظهر در مسجدالنبی (ص) واقع در مجتمع دانشگاهی پیامبر اعظم (ص) انجام شد تا ضمن تبیین وضعیت موجود و عوامل تأثیرگذار بر آن، نسبت به رفع موانع و رونق‌بخشیدن بیشتر به این فریضه الهی

پاسخ‌دادن به سؤالات بر مبنای طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت انجام شد و در پایان نقش عوامل تأثیرگذار بر حضور در نماز جماعت به چهار سطح عالی، خوب، متوسط و ضعیف دسته‌بندی گردید.

مواد و روش‌ها

در پژوهش توصیفی-مقطعی حاضر اطلاعات با استفاده از پرسشنامه ۲۸ سؤالی پژوهشگرساخته که شامل: ویژگی‌های دموگرافیک (جنس، سن، رشته، وضعیت تأهل و میزان تحصیلات) و عوامل اثرگذار بر شرکت در نماز جماعت بود، جمع‌آوری شدند. سؤالات بخش دوم پرسشنامه براساس طیف لیکرت برای سنجش عواملی همچون گرایش دوستان به نماز، مشارکت مسئولان، انگیزه شخصی، حمایت خانواده و تداخل کلاس تنظیم شده بود. روایی این پرسشنامه توسط چند تن از اساتید گروه معارف اسلامی مورد تأیید قرار گرفت و پایایی آن توسط نرم‌افزار SPSS و با استفاده از روش آلفای کرونباخ معادل ۰/۷۱۲ به تأیید رسید. جامعه آماری پژوهش را تمامی دانشجویان حاضر در مجتمع دانشگاهی پیامبر اعظم (ص) در سال ۱۳۹۴ تشکیل دادند که در نهایت از میان ۴۰۰۰ نفر از دانشجویان مشغول به تحصیل در این دانشگاه، ۵۰۰ نفر در این طرح شرکت نمودند. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از پیش‌مطالعه، تعداد نمونه بر مبنای $d=0/05$ و $P=0/05$ و با استفاده از فرمول آماری توصیفی محاسبه گردید.

نمونه‌ها به‌صورت تصادفی از بین تمامی دانشکده‌ها (پزشکی، پیراپزشکی، بهداشت و داروسازی) انتخاب و طبقه‌بندی شدند. در ادامه با توجه به تعداد دانشجویان هر دانشکده و با استفاده از جدول اعداد تصادفی، پرسشنامه پژوهشگرساخته در اختیار دانشجویان قرار گرفت. پس از تکمیل پرسشنامه‌ها، داده‌ها در نرم‌افزار Excel ثبت گردیدند و با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل شدند. برای توصیف داده‌ها از میانگین±انحراف معیار برای متغیرهای کمی و ابعاد استفاده شد و برای جمع نمرات مقایسه این ابعاد با توجه به طیف لیکرت، آزمون تی و رگرسیون خطی مورد استفاده قرار گرفتند. شایان ذکر است که دامنه نمرات عوامل تأثیرگذار بر حضور در نماز جماعت بین ۱۰۰-۰ در نظر گرفته شد.

یافته‌ها

از بین ۵۰۰ فرد شرکت‌کننده در پژوهش، ۶۹/۸ درصد مجرد و ۳۰/۲ درصد متأهل بودند (جدول ۱).

جدول ۱: اطلاعات دموگرافیک نمونه‌ها بر حسب تأهل

دانشجویان		تأهل
فراوانی	درصد	
۳۴۹	۶۹/۸	مجرد
۱۵۱	۳۰/۲	متأهل
۵۰۰	۱۰۰	کل

آزمودنی‌ها در دانشکده‌های پزشکی (۲۴/۸ درصد)، پیراپزشکی (۲۶/۶ درصد)، داروسازی (۱۳/۸ درصد) و بهداشت (۳۴/۸ درصد) مشغول به تحصیل بودند و میزان مشارکت آن‌ها در نماز جماعت ۶۷ درصد بود (جدول ۲ و ۳). در بررسی آماری عوامل مؤثر بر میزان مشارکت در نماز جماعت و حضور افراد در نماز جماعت مسجداً (ص) در مجتمع دانشگاهی پیامبر اعظم (ص)، نتایج

جدول ۲: اطلاعات دموگرافیک نمونه‌ها به تفکیک دانشکده‌ها

دانشکده	فراوانی	درصد
پزشکی	۱۲۴	۲۴/۸
پیراپزشکی	۱۳۳	۲۶/۶
داروسازی	۶۹	۱۳/۸
بهداشت	۱۷۴	۳۴/۸
کل	۵۰۰	۱۰۰

جدول ۳: میزان دفعات حضور دانشجویان در نماز جماعت ظهر

دفعات حضور در هفته	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
هیچ‌وقت	۱۶۵	۳۳	۳۳
یک بار	۱۵۷	۳۱/۴	۶۴/۴
دو بار	۶۲	۱۲/۴	۷۶/۸
سه بار	۷۰	۱۴	۹۰/۸
چهار بار	۲۱	۴/۲	۹۵
پنج بار	۲۵	۵	۱۰۰
کل	۵۰۰	۱۰۰	

جدول ۴: توزیع آماری داده‌ها و نتایج آزمون Kolmogorov-Smirnov در بررسی متغیرهای مورد بررسی

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	آماره Kolmogorov-Smirnov	سطح معناداری
عوامل خانوادگی	۳/۹۹	۱/۰۶	۵/۱۶۰	<۰/۰۰۱
دوستان	۳/۴۳	۰/۸۱	۳/۰۶۳	<۰/۰۰۱
مستولان و اساتید	۲/۴۳	۰/۶۳	۱/۵۶۸	۰/۰۱۵
تداخل با کلاس	۲/۹۵	۰/۸۵	۲/۷۰۵	<۰/۰۰۱
انگیزه شخصی	۳/۲۸	۰/۶۳	۱/۶۴۱	۰/۰۰۹
حضور در نماز	۲/۷۱	۰/۶۳	۱/۶۳۴	۰/۰۱۰

فرضیه دوم: عوامل خانوادگی بر میزان حضور در نماز جماعت تأثیر دارند.

ضریب همبستگی ۰/۲۴۷ نشان می‌دهد که همبستگی مثبت و ضعیفی بین دو متغیر وجود دارد. بدین معنا که با افزایش حمایت خانواده، میزان مشارکت در نماز جماعت نیز افزایش می‌یابد. از سوی دیگر با توجه به سطح معناداری ۰/۰۰۱ که کمتر از ۰/۰۵ است، رابطه این دو متغیر معنادار می‌باشد (جدول ۵).

جدول ۵: نتایج آزمون همبستگی تاو-بی کندال؛ تأثیر سطح تحصیلات و عوامل خانوادگی بر میزان حضور در نماز جماعت

متغیر	ضریب همبستگی	سطح معناداری
سطح تحصیلات	-۰/۱۳۴	<۰/۰۰۱
عوامل خانوادگی	۰/۲۴۷	<۰/۰۰۱

فرضیه سوم: وضعیت تأهل بر میزان حضور در نماز جماعت تأثیر می‌گذارد.

میزان کای دو حاصل از مقایسه فراوانی‌ها برابر با ۴۵/۷ می‌باشد که این میزان به لحاظ آماری معنادار است (۰/۰۱ سطح معناداری)؛ بنابراین ارتباط مثبت و معناداری میان وضعیت تأهل و میزان مشارکت در نماز جماعت برقرار است و افراد متأهل تمایل بیشتری به حضور در نماز دارند (جدول ۶).

جدول ۶: نتایج آزمون کای دو؛ تأثیر وضعیت تأهل بر میزان حضور در نماز جماعت

متغیر	مقدار	درجه آزادی	سطح معناداری
وضعیت تأهل	۴۵/۷	۲۶	۰/۰۱۰

فرضیه چهارم: گرایش دوستان به نماز بر میزان حضور در نماز جماعت تأثیر دارد.

آزمون همبستگی نشان دادند که با افزایش سطح تحصیلات، میزان حضور در نماز جماعت کاهش یافته و با افزایش حمایت خانواده، میزان حضور افزایش پیدا می‌کند. بر مبنای نتایج عواملی همچون گرایش دوستان به نماز، مشارکت مستولان و اساتید و انگیزه شخصی رابطه معناداری با میزان حضور در نماز جماعت دارند. شایان ذکر است که در مطالعه حاضر همبستگی متوسط و مثبتی (۰/۴۶۷) بین تداخل ساعت نماز با وقت کلاس و میزان حضور در نماز به دست آمد (جدول ۴).

تجزیه و تحلیل داده‌ها و آمار استنباطی

جهت بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون Kolmogorov-Smirnov استفاده شد. نتایج نشان دادند که تمامی عوامل در این آزمون از توزیع غیرنرمال پیروی می‌کنند؛ زیرا سطح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ نبوده و معنادار می‌باشد؛ از این رو از آزمون‌های آماری ناپارامتریک استفاده گردید.

فرضیه اول: سطح تحصیلات در میزان حضور در نماز جماعت تأثیر دارد.

در این پژوهش مقدار ضریب همبستگی تاو-بی کندال معادل -۰/۱۳۴- به دست آمد و رابطه متغیرها معنادار و کوچک‌تر از ۰/۰۵ بود؛ بنابراین فرض صفر مبنی بر عدم وجود رابطه بین تحصیلات و حضور در نماز جماعت رد می‌شود. علامت منفی ضریب همبستگی نشان‌دهنده غیرهمسوس بودن رابطه بوده و به معنای مشارکت کمتر افراد دارای تحصیلات بالاتر در نماز جماعت می‌باشد. شایان ذکر است که به دلیل پایین بودن نسبی مقدار ضریب همبستگی، رابطه متوسطی بین این دو متغیر وجود دارد (جدول ۵).

جدول ۷: آزمون همبستگی Spearman؛ تأثیر متغیرهای

مورد بررسی بر میزان حضور در نماز جماعت		
متغیر	ضریب همبستگی	سطح معناداری
گرایش دوستان	۰/۳۵۹	۰/۰۰۱
مشارکت مسئولان	۰/۱۳۸	۰/۰۰۲
تداخل با کلاس	-۰/۴۶۷	۰/۰۰۱
عوامل خانوادگی	۰/۵۷۰	۰/۰۰۱

انگیزه شخصی و میزان حضور در نماز جماعت معادل ۰/۵۷۰ است و بین این دو متغیر رابطه همبستگی مثبتی وجود دارد. بدین معنا که با افزایش انگیزه شخصی، میزان مشارکت نیز افزایش می‌یابد. با توجه به میزان سطح معناداری، رابطه این دو متغیر معنادار است (جدول ۷).

بحث

نتایج پژوهش حاضر نشان دادند که فاکتورهایی مانند عوامل خانوادگی، دوستان، مشارکت مسئولان، همزمانی نماز با کلاس، انگیزه شخصی و سطح تحصیلات نقش قابل توجهی در میزان حضور دانشجویان دارند. در این راستا، برخی از مطالعات مشارکت دانشجویان در نماز جماعت را در سطح کم نشان داده‌اند. در پژوهش حبیب‌زاده خطبه‌سرا (۲۰۰۴) گزارش گردید که دانشجویان در عبادات جمعی، کمترین درصد مشارکت را دارند و ۴۷/۷ درصد از دانشجویان در نماز جماعت، ۴۱/۴۲ درصد در مجالس دعا و ۸۱/۲ درصد در مراسم اعتکاف شرکت نمی‌کنند (۱۷، ۱۸). ۴۰ درصد از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی سمنان نیز به دلیل عدم تمایل قلبی از حضور در نماز جماعت خودداری می‌کردند و میزان مشارکت افراد متأهل بیشتر بود (۱۹) که این مهم با نتایج مطالعه حاضر همخوانی دارد. علاوه بر این، نتایج بررسی نصیرزاده و عرفان‌منش (۱۳۸۹) نشان دادند که گرایش بالایی (۹۱/۴ درصد) نسبت به نماز جماعت در بین دانشجویان وجود دارد (۲۰). این اختلاف با پژوهش حاضر می‌تواند ناشی از تفاوت در گرایش‌های مذهبی دانشجویان در دو دانشگاه و یا سایر عوامل مؤثر باشد. در بررسی عوامل اجتماعی اثرگذار بر مشارکت دینی دانشجویان دانشگاه بیرجند شاخص‌هایی همچون ثروت، درآمد، تحصیلات و شغل برای ارزیابی پایگاه اجتماعی افراد مطرح شد. نصیرزاده و عرفان‌منش (۱۳۸۹) در پژوهش خود افراد را در سه پایگاه اجتماعی - اقتصادی بالا، متوسط و پایین قرار دادند. نتایج گویای آن بودند که هرچه پایگاه اقتصادی - اجتماعی افراد بالاتر باشد، میزان مشارکت آن‌ها در مراسم جمعی دینی کاهش می‌یابد

ضریب همبستگی بین گرایش دوستان به نماز و مشارکت در نماز جماعت معادل ۰/۳۵۹ به دست آمد که نشان‌دهنده وجود همبستگی مثبت و ضعیف می‌باشد. بدین معنا که با افزایش گرایش دوستان به نماز، میزان مشارکت فرد در نماز جماعت افزایش می‌یابد. با توجه به سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می‌توان گفت که رابطه این دو متغیر معنادار می‌باشد (جدول ۷).

فرضیه پنجم: مشارکت مسئولان و اساتید در میزان حضور در نماز جماعت دانشجویان اثرگذار است.

نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن نشان داد که همبستگی ضعیف و مثبتی (۰/۱۳۸) میان دو متغیر مشارکت مسئولان و اساتید و شرکت دانشجویان در نماز جماعت برقرار است. بدین معنا که با افزایش مشارکت مسئولان، میزان حضور دانشجویان در نماز جماعت افزایش می‌یابد. سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ نیز نشان‌دهنده معنادار بودن رابطه بین متغیرها است (جدول ۷).

فرضیه ششم: تداخل زمان کلاس در میزان حضور دانشجویان در نماز جماعت تأثیر دارد.

در مطالعه حاضر ضریب همبستگی بین تداخل وقت نماز با زمان کلاس و میزان حضور دانشجویان در نماز جماعت معادل -۰/۴۶۷ - به دست آمد. این ضریب نشان می‌دهد که بین این دو متغیر رابطه همبستگی منفی وجود دارد. بدین معنا که با افزایش تداخل زمانی کلاس با نماز، میزان مشارکت نیز کاهش می‌یابد. لازم به ذکر است که بر مبنای نتایج، رابطه این دو متغیر معنادار می‌باشد (جدول ۷).

فرضیه هفتم: انگیزه شخصی در میزان حضور در نماز جماعت تأثیرگذار است.

نتایج نشان می‌دهند که ضریب همبستگی بین

با تقویت عوامل مؤثر و رفع موانع، بر مشارکت بیشتر دانشجویان و ایجاد فضای معنوی و آرامش روحی آن‌ها اثرگذار باشند.

پیشنهادات

از آنجایی که دانشگاه‌ها محور اصلی تولید دانش و اندیشه در جامعه اسلامی هستند، در راستای رونق‌بخشیدن به فریضه نماز جماعت ظهر در واحد دانشگاهی پیامبر اعظم (ص) و با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

رفع تداخل زمان کلاس‌های آموزشی با زمان برگزاری نماز جماعت، گسترش فعالیت‌های فرهنگی متولیان امور فرهنگی دانشگاه در راستای تبیین جایگاه نماز برای دانشجویان، فراهم‌آوردن زمینه مناسب جهت افزایش حضور مسئولان، اساتید و کارکنان دانشکده‌ها، یافتن راه‌های افزایش انگیزه در دانشجویان تحصیلات تکمیلی، استفاده از تبلیغات دینی مستمر در سطح دانشگاه و تشویق و تقدیر از دانشجویان و کارکنان فعال در انجام این فریضه الهی.

حمایت مالی

این پژوهش با حمایت مالی معاونت تحقیقات و فناوری دانشگاه علوم پزشکی مازندران انجام شد.

ملاحظات اخلاقی

تمامی اصول اخلاقی مرتبط از جمله محرمانه‌بودن پرسشنامه‌ها و رضایت آگاهانه شرکت‌کنندگان در این پژوهش رعایت گردیده است.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که تضاد منافی در این پژوهش وجود ندارد.

تشکر و قدردانی

مقاله حاضر حاصل طرح تحقیقاتی مصوب معاونت

(۲۱). این نتایج با یافته‌های پژوهش حاضر همخوانی دارد؛ به‌طوری که بر مبنای نتایج میان دو متغیر سطح تحصیلات و مشارکت در نماز جماعت رابطه معنادار و همبستگی منفی (۰/۱۳۴-) وجود دارد و با افزایش سطح تحصیلات، میزان حضور در نماز جماعت کاهش می‌یابد. مطالعات زیادی به رابطه مستقیم بین مشارکت کارکنان دانشگاه و میزان حضور دانشجویان در نماز جماعت اشاره کرده‌اند (۱۲، ۱۵، ۲۲) که این مهم با نتایج مطالعه حاضر همخوانی دارد؛ زیرا در این مطالعات نیز مشارکت مسئولان و اساتید رابطه معناداری با شرکت در نماز جماعت داشت (۲۲). در این راستا، مجاهد (۲۰۱۴) در پژوهش خود عوامل ترغیب‌کننده شرکت در نماز جماعت را پخش اذان، اعتقاد به ثواب نماز جماعت و اعتقادات مذهبی والدین دانسته و از عدم آشنایی با احکام، همزمانی نماز با ساعت کلاس و تغذیه به‌عنوان موانع مشارکت یاد کرده است (۲۳). گزارش شده است که گرایش‌های مذهبی و مشارکت والدین، انگیزه حضور دانش‌آموزان در نماز جماعت را افزایش می‌دهد (۲۴). هادوی و حشمتی (۱۳۹۱) نیز در پژوهش خود به عوامل اثرگذاری همچون تأکید بر فضای دینی خانواده، دوستان و استادان اشاره نموده‌اند. به این معنا که با افزایش گرایش‌های مذهبی درون خانواده، گرایش فرد به نماز نیز افزایش می‌یابد (۲۵). این نتایج با یافته‌های پژوهش حاضر همخوانی دارد؛ زیرا در پژوهش حاضر نیز نقش شاخص‌هایی همچون عوامل خانوادگی، گرایش دوستان، تداخل زمانی و انگیزه شخصی ثابت گردید.

نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان دادند که دو سوم از دانشجویان در نماز جماعت حضور می‌یابند. بر مبنای نتایج، فاکتورهایی چون عوامل خانوادگی، گرایش دوستان، مشارکت مسئولان، تداخل زمانی با ساعت کلاس، انگیزه شخصی و سطح تحصیلات نقش مؤثر و قابل توجهی در میزان حضور دانشجویان در نماز جماعت دارند. در این ارتباط، مسئولان فرهنگی دانشگاه می‌توانند

که در راستای انجام این پژوهش همکاری نمودند، اعلام می‌نمایند.

تحقیقات و فناوری دانشگاه علوم پزشکی مازندران با شماره IR.MAZums.REC.94/1308 می‌باشد. بدین‌وسیله نویسندگان مراتب قدردانی خود را از اساتید و دانشجویانی

References

1. Qomie M. Alkhesal. Qom: Ketabchi Publisher; 1987. P. 621. (Persian)
2. Ray Shari M. Mizan Alhkmh. Qom: School of Islamic Boards; 2005. P. 375. (Persian)
3. Khomeinie R. Sahife Imem. 12th ed. Tehran: The Institute for Compilation and Publication of the Works of Imam Khomeini; 2006. P. 147. (Persian)
4. Alijavad M. Prayer importance. Student Seminar Proceedings, Institute of Culture, Tehran, Iran; 2011. P. 234.
5. Holy Quran. Trans: Makarem Shirazi N. Tehran: Dar Al-Quran Publication; 2016. (Persian)
6. Yucel S. The effects of prayer on Muslim patients' well-being. [Doctoral Dissertation]. Massachusetts: Boston University; 2007.
7. Rezvantalab M. Knowingly prayer. 10th ed. Tehran: Tehran University Publications; 2010. (Persian)
8. Yazdi MK. Orvatolvosgha. Trans: Ghomi A. Qom: Sobhe Piroozi Publication; 1970. P. 235. (Persian)
9. Ameli H, Ibn Hasan M. Tafsil Vasaal al-Shia ela Tahsil Masaal al-Sharia. Qom: Tebian Publisher; 1983. P. 372-4.
10. Gharaati M. Beam of secret prayer. Qom: Cultural Center of the Lessons of the Quran Publication; 2011. (Persian)
11. Nafisi H, Dianati M. Analyze the role of prayer in academia. Selected Proceedings of the Eleventh National Prayer Summit, summit National prayer permanent secretariat, Headquarters of Prayer, Tehran, Iran; 2001. P. 46-37. (Persian)
12. Rahmani MJ. The analysis of effective factors in student's tendency toward establishing mass prayer (case analysis of Marvdashst open University students). Iranian Journal of the Knowledge Studies in Islamic University. 2009; 43:171-99. (Persian)
13. Ansari A, Vazirinejad R, Rafiee G, Dayyani S, Negahban T. Jamaat prayer encouraging factors from viewpoints of students and staff of Nursing Midwifery and paramedic faculty of Rafsanjan in 2010. Community Health Journal. 2010; 6(1):15-23. (Persian)
14. Miri Jahromi R. Effect of the performance of religious and educational units (school and mosques in decreasing social deviations and social anomalies of youth & adolescents). Proceeding of the 18th General Meeting of the Prayer, Tehran, Iran; 2010. P. 53-5. (Persian)
15. Zolfaqari A, Khaligi HR. A study of factors influencing student's participation in congregation prayer in Islamic Azad University, Toyserkan Branch. Religion and Communication. 2011; 18(1):63-77. (Persian)
16. Al-Husseini SM. Evaluation of the tendency of the youth of the central province to attend prayer and assessing the effective factors. Ride it. Mosque, Youth, Challenges and Solutions: Abstract of the 18th General Assembly of the Prayer, Department of Culture, Education and Research Staff filed Prayer. Tehran: Press Staff Prayer; 2010. P. 3-19. (Persian)
17. Habibzade Khotba SR. Evaluation of religiosity among students of Tehran University. [Master Thesis]. Tehran: Sociology, Faculty of Humanities, Tarbiat Modarres University; 2004. (Persian)
18. Tabrizi M, Cream Allahi N. A study of student engagement and signs of religiosity. Social Science Research. 2008; 2:27-31. (Persian)
19. Reihani T, Sekhavat Poor Z, Heidarzadeh M, Mosavi SM, Mazlom SR. The effect of spiritual self-care training on feeling of comfort in mothers of hospitalized preterm infants. Journal of Midwifery and Reproductive Health. 2014; 2(2):112-9. (Persian)
20. Nasirzadeh R, Nasirzadeh M, Nasirzadeh M. Praying motives and their effects on perceiving personal, social and environmental limitation of performing student prayers. Culture in the Islamic University. 2013; 3(1):155-73. (Persian)
21. Akhundi MB, Mahlatian Babaky M. A study of social factors affecting the religious participation of students at Birjand University. Journal of Cultural and Social Studies of Khorasan. 2016; 10(4):7-38. (Persian)
22. Ronaghi M, Mohammadi A. Characteristics of the authors of the article reviewing the factors affecting the students' participation in the Farhangian University Campus of Fatemeh Al Zahra (Isfahan) in Congregation Prayer. Quarterly Journal of Research in Humanities. 2016; 3(7):1-18. (Persian)
23. Mojahed S, Nasiriani K, Hashemian Z, Lotfi M, Eslami A. Affecting factors on student participation in congregation prayer at

- Shaheed Saddoghee University of Yazd. Culture in the Islamic University. 2014; 4(3):391-412. (Persian)
24. Fazlolahi S, Maleki Tavana M. Investigating the factors of involving students in congregational prayer of schools. Monthly Articles of Knowledge. 2012; 11(194):45-50.
- (Persian)
25. Hadavi A, Heshmati MR. Factors affecting the attitude of students at Shahed University campus to prayer (with an emphasis on the family's atmosphere, group of friends, faculty). Culture in the Islamic University. 2012; 3:219-22. (Persian)

